

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

УДК 347.77. 038

Бааджи Наталія Пилипівна,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВА ПРИРОДА ПРАВОВІДНОСИН У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Постановка проблеми. На сьогодні практична діяльність, пов'язана з функціонуванням мережі Інтернет частіше за все випереджає її правове регулювання. Разом з тим, право є найефективнішим регулятором суспільних відносин. В свою чергу правовідношення є результатом правового регулювання суспільних відносин нормами права. Воно виступає, зокрема, як юридична форма відповідного суспільного зв'язку. Таким чином, правовідношення є не чим іншим, як оболонкою та правовою формою існування суспільних відносин, метою і способом досягнення мети правового регулювання. Правові відносини є певним полем, яке ґрунтується на нормі (нормах) права і в межах якого мають місце юридичні факти та акти правореалізації. Разом з тим, слід усвідомлювати, що інтернет-відносини – це новий тип суспільних відносин, які виникають, змінюються і припиняються в кіберпросторі. Поширеною є думка, що вони не є суто правовими в чистому вигляді, а становлять фактичні морально-етичні відносини. Так, М.С. Дашян, називає їх соціальними зв'язками особливої правової, інформаційної та технічної природи. У сучасній юридичній науці концепція правовідносин в Інтернеті сформована як комплексний інститут з урахуванням використання понять і категорій, які вже опрацьовані юридичною наукою, хоча виникає нагальна потреба в їх вдосконаленні. Через правовідносини в мережі Інтернет поведінка суб'єктів права спрямовується у необхідних суспільству і державі напрямках, з урахуванням прав та провідної ролі людини і громадянина в цьому процесі. Саме тому цей інститут набуває свого виняткового значення.

Стан дослідження теми. В доктрині сучасного українського права дослідження правовідносин у мережі Інтернет займають все більш вагоме місце. Слід відзначити наукові дослідження таких українських учених, як М.М. Дутов,

Р.Є. Еннан, О.А. Присяжнюк, К.С. Шахбазянова, О.Р. Шишка, К.В. Шурупова та ін. Серед закордонних авторів варто виділити роботи Б.В. Андрєєва, А.В. Глушкова, Д.В. Грибанова, М.С. Дашян, М.А. Дмитрик, В.А. Копилова, І.М. Рассолова.

Виклад основного матеріалу. Збільшення суспільно-економічного значення використання мережі Інтернет загострило правові проблеми у сфері використання комп'ютерних і телекомунікаційних технологій. Слід зазначити, що в теорії права загальна концепція Інтернету детально не вивчена, а її окремі положення досліджувалися частіш за все в межах інформаційного права виключно в контексті загальної теорії інформації, інформатизації та захисту інформації. Останнім часом з'явилася певна кількість робіт, в яких аналізується необхідність перегляду традиційних підходів до охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності в мережі Інтернет; охорона ділових методів та недопущення порушення прав щодо засобів індивідуалізації недобросовісної конкуренції в електронній торгівлі та ін. Тобто, можна стверджувати, що розпочалось активне дослідження цивільно-правової, господарсько-правової, кримінально-правової та ін. складової у комплексних Інтернет-правовідносинах.

Питання про правову природу відносин, що виникають, змінюються і припиняються у сфері використання мережі Інтернет, є найбільш дискусійним і складним. У роботах деяких юристів правовідносини розуміються як «тип соціального зв'язку, що утворюється на базі взаємного визнання суб'єктами свободи і формальної рівності всіх учасників правового спілкування» [1, с. 44-54]. При цьому, слід враховувати, що «правовідношення є засобом перекладу загальних положень правових норм (об'єктивного права) в конкретні (суб'єктивні) права та обов'язки учасників суспільних відносин. Право в об'єктивному розумінні

являє собою сукупність правових норм, які визначають зміст прав та обов'язків персонально невідзначеного кола об'єктів. В них містяться приписи, які відносяться до багатьох осіб, які знаходяться у сфері дії правової норми. Право у суб'єктивному розумінні – індивідуалізоване право. У ньому загальні юридичні права і обов'язки стають належністю конкретних осіб і таким чином переводять його у площину правовідносин» [3, с. 131].

Грунтуючись на існуючих наукових визначеннях, інтернет-відносини можна визначити як частину відносин у віртуальному просторі, учасники яких виступають як носії суб'єктивних прав і обов'язків в Інтернеті.

М. С. Дашян під правовідносинами в Інтернеті розуміє суспільні зв'язки, що утворюються на основі використання мережі Інтернет та інших інформаційно-комунікаційних технологій (наприклад, програмного забезпечення) між постачальниками послуг з доступу до Інтернет, постачальниками інформації та користувачами, які утворюються на базі взаємного визнання даними суб'єктами свободи і формальної рівності. У відповідності з класифікацією, запропонованою вченою, правовідносини в Інтернеті можуть бути класифіковані на такі види: загальні; організаційні (або управлінські); інформаційні; предметні.

Особливими інформаційними відносинами, спрямованими на організацію руху інформації в суспільстві і зумовленими інформаційної природою самого суспільства називає суспільні відносини, що виникають з використанням глобальних комп'ютерних мереж Д.В. Грибанов. Науковець визначає їх як інформаційно-кібернетичними [3, с. 13-14].

А.Б. Венгеров, проводячи порівняльний аналіз управлінських (адміністративно-правових, «вертикальних»), майнових (цивільно-правових, «горизонтальних») та інформаційних («діагональних») відносин, приходить до висновку, що інформаційні відносини є соціальними відносинами, що мають технічно-організаційну сторону і соціальний зміст [4, с. 90-91].

З огляду на визначення загальних та спеціальних ознак Інтернет-відносин, можна виділити деякі їх особливості: обов'язкова наявність технічних компонентів, інформаційне наповнення даного виду відносин і особливий суб'єктний склад, інформаційне середовище всесвітньої комп'ютерної мережі Інтернет. Є всі підстави стверджувати, що такі відносини є суспільними відносинами, що існують в електронній формі в кіберпросторі [5, с. 8].

Варто звернути увагу на те, що правовідносини у мережі Інтернет не завжди гарантуються або забезпечуються примусовою силою якої-небудь

однієї держави, так як досліджувана сфера планетарна за своєю суттю. Інтернет-відносини – це особливі відносини, що виникають в результаті впливу норм міжнародного та інших галузей права, міжнародних договорів, рішень судів на поведінку людей і організацій (суб'єктів) [6, с. 145-149]. Специфіка Інтернет-відносин полягає в тому, що права та обов'язки суб'єктів таких відносин забезпечені в першу чергу волею сторін, і тільки потім державним примусом.

Будь-яке правовідношення включає в себе певний набір елементів, без яких воно не може відбутися. Так, можна виділити три групи суб'єктів, які діють в Інтернет. Перша група – ті, які створюють програмно-технічну частину інформаційної інфраструктури Інтернет, включаючи засоби зв'язку та телекомунікацій, забезпечують її експлуатацію, розширення і розвиток. Основними суб'єктами першої групи виступають: розробники транскордонних інформаційних мереж, у тому числі їх технічних засобів (комп'ютерів), засобів зв'язку та телекомунікацій, програмних засобів різного рівня і призначення, іншого устаткування, що становить інфраструктуру Інтернет.

Друга група – суб'єкти, що виробляють та поширюють інформацію в Інтернет, що надають послуги з підключення до Інтернет. У число суб'єктів другої групи входять фахівці, які виробляють вихідну інформацію, що формують інформаційні ресурси (що наповнюють інформацією бази даних, що входять до складу Інтернет) і надають інформацію з цих ресурсів споживачам або надають можливість споживачам підключитися до Інтернет і користуватися його можливостями самостійно.

Третя група – споживачі інформації з мережі Інтернет. Це велика кількість безліч суб'єктів, які підключаються до Інтернет для отримання необхідної їм інформації та використовують її у своїй діяльності.

Ю.Є. Булатецький стосовно відносин сегмента Інтернету (Рунета і зони Ua) виділяє в якості суб'єктів, з одного боку, провайдера (оператора), тобто юридична особа (фізична особа-підприємець), яка має ліцензію Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації (а також провайдери, які не мають власної ліцензії, але купують інтернет-трафік у операторів, які мають її) на надання відповідних он-лайнних послуг, включаючи поштове обслуговування, зберігання файлової інформації та ін. З іншого боку, користувача-клієнта, тобто фізичну або юридичну особу, яка використовує Інтернет для власних потреб (реклами, укладення угод, пошуку партнерів, замовлень і т.д.). Ці суб'єкти можуть перебувати в різних частинах світу [7, с. 880-886].

До специфіки структурних елементів Інтернет – відносин у частині суб'єкта К.В. Єфремова відносять [8, с. 9]:

складність ідентифікації учасників правовідносин у мережі;

неможливість чіткого визначення дієздатності особи – учасника відносин;

велика кількість наявних віртуальних організацій;

використання програм-роботів, які надають можливість вступати у відносини автоматично;

неможливість визначити місцезнаходження сторін (суб'єктів), що обумовлює можливі проблеми з вибором права, яке необхідно застосовувати, а також із реальним виконанням обов'язків;

залежність відносин між безпосереднім власником інформації та її споживачем (користувачем) від відносин із провайдером інтернет-послуг;

електронний характер документообігу в мережі, що обумовлює необхідність застосування суб'єктами спеціального програмного і матеріально-технічного забезпечення.

До законодавчих прогалів сьогодні в Україні є відсутність обов'язку особи, яка має намір створити веб-сайт, надати свої персональні дані (як для фізичних, так і для юридичних осіб) для ідентифікації її як власника цього сайту. Звісно, що у мережі вже розроблено низку заходів для ідентифікації таких осіб за допомогою сервісу «WhoIs», що використовується для направлення запитів з приводу отримання інформації про реєстрацію доменного імені до фактичного делегування веб-адреси клієнту, але це не вирішує проблему ідентифікації, тому що, як зазначалося раніше, власником доменного імені і власником інформації, розташованій на веб-сайті, можуть виступати різні особи.

Також нагальної потреби законодавчого закріплення набуває порядок реєстрації доменних імен, що передбачає припинення спроб захоплення доменних імен, які збігаються з торговими марками. У ньому повинно бути чітко розписано, як караються спроби привласнення товарного знака або доменного імені. В Сполучених Штатах Америки вже набуває поширення така практика.

Досить актуальною проблемою на сьогодні залишається питання щодо застосування територіальних критеріїв до суб'єкта правовідносин в мережі Інтернет, адже суб'єкт, який, наприклад, здійснює комерційну діяльність в Інтернеті, може не мати ні торгового приміщення, ні офісу, ні складу, ні персоналу, і єдиними його ознаками, які зможуть виступати ідентифікаторами його територіальної належності, будуть адреса інтернет-сайту та веб-сервера, що є ознаками провайдерів першого рівня. Але

можлива ситуація, коли певний веб-ресурс знаходиться у певній доменній зоні, яка має позначення країни, а сам сервер, що обслуговує цей ресурс, розташований в іншій країні, тим самим породжуючи проблему територіальної ідентифікації суб'єкта правовідносин.

Основними об'єктами, з приводу яких виникають інформаційні відносини в Інтернет можна визначити: програмно-технічні комплекси, інформаційні системи, інформаційно-телекомунікаційні технології як засіб формування інформаційної інфраструктури, засоби зв'язку і телекомунікацій, що забезпечують здійснення інформаційних процесів; інформація, інформаційні ресурси, інформаційні продукти, інформаційні послуги; доменні імена; інформаційні права і свободи; інтереси особистості, суспільства, держави в інформаційній сфері; інформаційна цілісність та інформаційний суверенітет держави; інформаційна безпека. Відмінною рисою інформаційних об'єктів в Інтернеті є, як правило, їх віртуальна форма. Правовідносини щодо таких об'єктів мають відмінності від тих правовідносин, які діють щодо інформаційних об'єктів на матеріальних, жорстких носіях. Найбільш типовим прикладом тут може служити доменне ім'я, що надається для іменування сайту (області пам'яті в Інтернет для розміщення інформації та інформаційних ресурсів) і позначення адреси цього сайту в Інтернет.

В.А. Копилов свого часу зробив спробу привести конкретний перелік об'єктів, з приводу яких виникають інформаційні відносини в Інтернеті. При цьому він включив до числа цих об'єктів: інформаційні права і свободи; інтереси особи, суспільства і держави в інформаційній сфері; інформаційні цілісність і суверенітет держави; інформацію, інформаційні ресурси, інформаційні продукти і послуги; доменні імена, сайти, портали; програмно-технічні комплекси; інформаційну безпеку.

К.В. Єфремова пропонує наступний перелік основних об'єктів, з приводу яких виникають інформаційні відносини в мережі Інтернет, є: 1) програмно-технічні комплекси, інформаційні системи, інформаційно-телекомунікаційні технології як засіб формування інформаційної інфраструктури, засоби зв'язку і телекомунікацій, що забезпечують здійснення інформаційних процесів; 2) інформація, інформаційні ресурси, інформаційні продукти, інформаційні послуги; 3) доменні імена; 4) інформаційні права і свободи; 5) інтереси особи, суспільства, держави в інформаційній сфері; 6) інформаційна цілісність та інформаційний суверенітет держави; 7) інформаційна безпека.

Можна стверджувати, що об'єктами Інтернет – відносин виступають будь-які явища, які відчу-

вають на собі вплив з боку суб'єктів в Інтернеті. Інакше кажучи, об'єктом відносин виступає те, на що спрямовані суб'єктивні права і обов'язки його учасників.

На сьогодні досить складно чітко визначити коло об'єктів правовідносин в мережі Інтернет, адже чисельність суспільних відносин, які можуть бути реалізовані в мережі Інтернет стрімко зростають. В залежності від характеру та видів Інтернет – відносин їх об'єктами можуть виступати: поведінка різних суб'єктів, різного роду інформаційні послуги і їх результати, продукти духовної творчості, включаючи твори літератури, мистецтва, музики та ін., цінні папери, договори, офіційні документи, честь, гідність, безпека людини, речі, предмети та інші цінності.

Соціальне регулювання в мережевому просторі здійснюється через механізм реалізації суб'єктивних прав і обов'язків. Зазначені права та обов'язки взаємодіють один з одним у рамках Інтернет – відносин, виступають змістом цього механізму.

Суб'єктивне право в Інтернет – просторі можна визначити, як гарантовані нормами права вид і міра можливої чи дозволеної поведінки учасника Інтернет – відносин. В той же час обов'язок є виглядом або мірою належної чи необхідної поведінки.

Слід погодитись з Є.П. Литвиновим, який вказує на те, що суб'єктивне право у віртуальному просторі може виступати у формі: права-поведінки, права-користування, права-вимоги і права-претензії.

Треба зауважити, що структура Інтернет – відносин буде неповною, якщо не згадати про юридичні, етичні, моральні та інші факти, які мають місце у віртуальному просторі [9, с. 41-51].

Іноді для виникнення Інтернет – відносини необхідна наявність не одного юридичного факту, а цілого юридичного складу, тобто певної сукупності юридичних фактів (одержання ліцензії на здійснення он-лайн діяльності, реєстрація мережевого ЗМІ і т.д.).

Зазначені факти відображаються зазвичай в нормах права, моралі, етики і т.д. Наступ даних фактів викликає передбачені тією чи іншою нормою правові, інформаційні, соціальні та інші наслідки. Свого часу поширеною була думка, що Інтернет – відносини не є суто правовими в чистому вигляді й не становлять фактичних відносин, тому досить важливо визначати наявність чи відсутність юридичних, етичних, моральних та інших фактів при

врегулюванні відносин в мережі Інтернет. При цьому, слід враховувати, що якщо юридичними фактами є абсолютно будь-якого роду обставини дійсності, які спричиняють наслідки у формі виникнення, зміни або припинення прав та обов'язків у межах правовідносин, то актами правореалізації є лише ті з них, що мають вольовий характер, а тому є юридичними фактами-діями. Акти правореалізації відрізняються від юридичних фактів тим, що вони, будучи схожими на юридичні факти своєю вольовою направленістю, можуть і не спричинити певні юридичні наслідки [10, с.114]. Акти правореалізації є діями особи, що спрямовані на реалізацію наданих їй прав.

Таким чином, можна зазначити, що як елемент механізму правового регулювання правовідносини в мережі Інтернет є частиною всієї системи. У такому сенсі вони наповнюються іншими елементами механізму правового регулювання, тобто юридичними фактами та актами правореалізації, а також пасивними елементами – правами та обов'язками, що виникають на підставі норм права. Можна говорити, що норма права, з одного боку, створює передумови для виникнення правовідносин, а з другого – наповнює їх змістом, тобто такими пасивними елементами, як права та обов'язки учасників правовідносин, та закладає передумови виникнення таких активних елементів, як акти право реалізації та юридичні факти, можливість встановлення яких в Інтернет – просторі є іноді досить складною.

Висновки. Таким чином, суспільні відносини в мережі Інтернет можуть бути як правовими, так і не правовими. В свою чергу Інтернет – правовідносини – це особливі відносини, що виникають в результаті впливу норм інформаційного, міжнародного та інших галузей права на поведінку людей в цьому середовищі. Інтернет – правовідносини є різновидом інформаційних правовідносин, які виникають, змінюються і припиняються в віртуальному просторі і регулюються нормами різних галузей права. Як і будь-які інші правовідносини, правовідносини в мережі включають в себе певний набір елементів (суб'єкт, об'єкт та зміст). Перспективними для подальшого дослідження вважаємо виявлення та дослідження особливостей суб'єкта та об'єкта інтернет-правовідносин, а також питання структури окремих видів Інтернет-правовідносин, без яких воно не може відбутися.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Варламова Н.В. Правоотношения: философский и юридический подходы / Н.В. Варламова // Правоведение. – 1991. – № 4. – С. 44-54.
2. Копылов В.А. Информационное право : учебник / В.А. Копылов. – М., 2002. – С. 131.
3. Грибанов Д.В. Правовое регулирование кибернетического пространства как совокупности информационных отношений : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. : 12.00.01. / Д.В. Грибанов. – Екатеринбург, 2003. – С. 13-14.
4. Венгеров А.Б. Право и информация в условиях автоматизации управления (теоретические проблемы) : дисс. ... докт. юрид. наук : 12.00.01 теория и история государства и права / А.Б. Венгеров. – М., 1975. – С. 90-91.
5. Тедеев А.А. Информационное право (право Интернета) / А.А. Тедеев. – М., 2005. – С. 8.
6. Литвинов С.П. Правовідносини в Інтернет-праві / С.П. Литвинов // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 3. – С. 145-149.
7. Булавецкий Ю.Е. Правовое обеспечение электронной торговли / Ю.Е. Булавецкий // Коммерческое (торговое) право / Под ред. Ю.Е. Булавецкого. – М., 2002. – С. 880-886.
8. Єфремова К.В. До перспектив правового регулювання інтернет-правовідносин: господарсько-правовий аспект. [Електронний ресурс] / К.В. Єфремова // Право та інноваційне суспільство. – 2014. – № 1. – С. 5-11. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pric_2014_1_3.pdf
9. Рассолов М.М. Информационное право : учебное пособие / М.М. Рассолов. – М. : Юристь, 1999. – С. 41-51.
10. Коструба А. Цивільне правовідношення в механізмі правового регулювання. [Електронний ресурс] / А. Коструба // Вісник Національної академії правових наук України. – 2014. – № 1. – С. 112-120. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/varpu_2014_1_13.pdf

Бааджи Наталія Пилипівна

ПРАВОВА ПРИРОДА ПРАВОВІДНОСИН У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Сьогодні під впливом науково-технічного прогресу значно розширилось коло суспільних відносин. Виникає така категорія правовідносин, як „правовідносини в мережі Інтернет”. Питання про правову природу відносин, що виникають, змінюються і припиняються у сфері використання мережі Інтернет, є найбільш дискусійним і складним. Саме ці питання розкрито в цій статті .

Ключові слова: Інтернет, Інтернет – правовідносини, інформаційні відносини, мережа Інтернет.

Бааджи Наталия Филипповна

ПРАВОВАЯ ПРИРОДА ПРАВООТНОШЕНИЙ В СЕТИ ИНТЕРНЕТ

Сегодня под влиянием научно-технического прогресса значительно расширился круг общественных отношений. Возникает такая категория правоотношений, как «правоотношения в сети Интернет». Вопрос о правовой природе отношений, которые возникают, изменяются и прекращаются в сфере использования сети Интернет, является наиболее дискуссионным и сложным, эти вопросы раскрыты в данной статье.

Ключевые слова: Интернет, Интернет-правоотношения, информационные отношения, сеть Интернет.

Baadzhy Nataliya Pylypivna

ПРАВОВА ПРИРОДА ПРАВОВІДНОСИН У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Today, under the influence of scientific and technological progress greatly expanded range of public relations. There is a category of relations as «legal on the Internet.» The question of the legal nature of the relations that arise, change and terminate in the use of the Internet is the most controversial and complex. This issue solved in this article.

Keywords: Internet, Internet – legal, information relations, Internet.